

Georg Sørensen:

"The Missing Link":

Om forholdet mellem udviklingsteorier, -strategier og -begreber^{x)}

1. Indledning

Siden 2. Verdenskrig er bidragene til det problemfelt vi bredt kan kalde udviklingsproblematikken¹ i den 3. Verden² vokset med eksplosiv hast. Det er ikke længere nogen beskåret at have et dybtgående kendskab til alle de teoretiseringer over og strategiforslag for 3. Verdens lande som er blevet produceret i dette tidsrum. Men underudviklingsproblemet i den 3. Verden er stadig påtrængende: 770 millioner mennesker lever idag i "absolut fattigdom".

I en sådan situation kan det nok være rimeligt at besinde sig lidt på de foreliggende bidrag til problemet. En sådan "besindelse" er emnet for nærværende fremstilling. Formålet er dobbelt: dels at fremdrage nogle væsentlige facetter af diskussionen omkring udviklingsproblematikken og trække nogle perspektiver op på grundlag heraf; dels at give et overblik over nogle væsentlige elementer af diskussionen inden for feltet. Det er her min opfattelse, at diskussionen kan vinde i klarhed ved at gøre anvendelse af en sontring med følgende indhold:

Udviklings-teori
-strategi
-begreb

De følgende bemærkninger må forstås som en tentativ fastlæggelse af indhold og sammenhæng mellem disse tre størrelser. En udtømmende definitionsdiskussion er der således ikke tale om.

x) Tidligere versioner af nærværende arbejde har været fremlagt på 4:e Nordiske symposiet om makroanalys, Skokloster, 8.-10. juni 1979 samt the Moscow IPSA Congress of August 12-18, 1979. Hertil har det humanistiske fakultet ved ÅU samt Nordisk Samarbejdskomité for International Politik ydet forfatteren økonomisk støtte.

1) I nærværende fremstillings perspektiv omfatter udviklingsproblematikken arbejdet med udviklingsteorier, -strategier og -begreber, cf. nedenfor.

2) "Den 3. Verden" anvendes her som en commonsense betegnelse analogt med "u-landene", "periferien", "underudviklede lande" etc. En nærmere begrebmæssig bestemmelse af den benyttede term afhænger af indenfor hvilken udviklingsteoretisk ramme man bevæger sig, og det følgende er blandt andet en diskussion af sådanne forskellige udviklingsteoretiske rammer.

Georg Sørensen:

"The Missing Link":

Om forholdet mellem udviklingsteorier, -strategier og -begreber^{x)}

1. Indledning

Siden 2. Verdenskrig er bidragene til det problemfelt vi bredt kan kalde udviklingsproblematikken¹ i den 3. Verden² vokset med eksplosiv hast. Det er ikke længere nogen beskåret at have et dybtgående kendskab til alle de teoretiseringer over og strategiforslag for 3. Verdens lande som er blevet produceret i dette tidsrum. Men underudviklingsproblemet i den 3. Verden er stadig påtrængende: 770 millioner mennesker lever idag i "absolut fattigdom".

I en sådan situation kan det nok være rimeligt at besinde sig lidt på de foreliggende bidrag til problemet. En sådan "besindelse" er emnet for nærværende fremstilling. Formålet er dobbelt: dels at fremdrage nogle væsentlige facetter af diskussionen omkring udviklingsproblematikken og trække nogle perspektiver op på grundlag heraf; dels at give et overblik over nogle væsentlige elementer af diskussionen inden for feltet. Det er her min opfattelse, at diskussionen kan vinde i klarhed ved at gøre anvendelse af en sontring med følgende indhold:

Udviklings-teori
-strategi
-begreb

De følgende bemærkninger må forstås som en tentativ fastlæggelse af indhold og sammenhæng mellem disse tre størrelser. En udtømmende definitionsdiskussion er der således ikke tale om.

x) Tidligere versioner af nærværende arbejde har været fremlagt på 4:e Nordiske symposiet om makroanalys, Skokloster, 8.-10. juni 1979 samt the Moscow IPSA Congress of August 12-18, 1979. Hertil har det humanistiske fakultet ved ÅU samt Nordisk Samarbejdskomité for International Politik ydet forfatteren økonomisk støtte.

1) I nærværende fremstillings perspektiv omfatter udviklingsproblematikken arbejdet med udviklingsteorier, -strategier og -begreber, cf. nedenfor.

2) "Den 3. Verden" anvendes her som en commonsense betegnelse analogt med "u-landene", "periferien", "underudviklede lande" etc. En nærmere begrebmæssig bestemmelse af den benyttede term afhænger af indenfor hvilken udviklingsteoretisk ramme man bevæger sig, og det følgende er blandt andet en diskussion af sådanne forskellige udviklingsteoretiske rammer.

Ved en udviklingsteori vil jeg da forstå et sæt af hypoteser om forhold, relationer og strukturer der er af relevans for udviklingsprocessen.³

Udviklingsstrategien drejer sig om de handlingsanvisninger, der skal aktivere udviklingsprocessen.

Udviklingsbegrebet drejer sig om indholdsbestemmelsen af, hvor udviklingsprocessen skal føre hen, om dens målsætning, og dermed om, hvad "udvikling" overhovedet er for en størrelse.

Sondringen mellem de tre aspekter er analytisk; der er en tæt sammenhæng mellem dem: når der skal formuleres en udviklingsstrategi forudsætter det, at man har et begreb for den udvikling, man ønsker at iværksætte med strategien. Udviklingsbegrebet kan være mere eller mindre klart formuleret - det forekommer måske kun implicit - men det er der. Sammen med udviklingsbegrebet hviler strategien også på nogle udviklingsteoretiske overvejelser: enhver udviklingsstrategisk formulering er kun mulig på grundlag af nogle udviklingsteoretiske antagelser.

I det følgende skal jeg se lidt nærmere på forskellige udviklingsteorier, udviklingsstrategier og udviklingsbegreber. Det er min tese, at de foreliggende bidrag til udviklingsproblematikken af forskellige grunde ikke "lever op" til den nære sammenhæng mellem de tre dimensioner i problemfeltet: udviklingsteoretikerne gør for lidt ud af de strategiske overvejelser, udviklingsstrategerne gør for lidt ud af relateringen af strategierne til et konsistent teoretisk grundlag. I den sammenhæng vil nærværende fremstilling gerne slå til lyd for en ændret problemorientering, der "genopretter" den snævre relation mellem udviklingsteori, -strategi, og -begreb.⁴

3) Ved "udviklingsproces" underforstås at der er tale om samfundsudviklingsprocesser. Når jeg ikke kan følge Björn Hettne's definition, hvorefter udviklingsteorier er teorier om "societal change which usually try to integrate several social science aspects" er det fordi den forekommer mig at udgrænse mere partielle teorier, der måske kun behandler et enkelt aspekt af samfundsudviklingen, men som alligevel befinder sig indenfor feltet udviklingsteori. (Björn Hettne, Current Issues in Development Theory, Sarec Report R5. Stockholm, 1978, p. 7.)

4) Det skal straks anføres, at denne begrebsorienterede diskussion vil under spille andre vigtige aspekter. Specielt den omstændighed, at udviklingen i udviklingsforskningen må forstås historisk, som produkt af den faktiske udvikling i den 3. Verden på den ene side og eksisterende teoretiseringer over denne udvikling på den anden, spiller en lidet fremtrædende rolle i nærværende fremstilling.

Fremstillingens tentative karakter skal understreges. Jeg er mere sikker på væsentligheden af problemstillingen, mindre sikker på om min angrebsvinkel er den mest frugtbare.

2. Udviklingsteorien

Det er ofte blevet slået fast, at "u-landsproblemet" eller den omstændighed at nogle lande - den 3. Verden - har et særligt underudviklingsproblem, er en relativ ny indsigt, fra perioden efter 2. verdenskrig, hvor kolonifrigørelse og dannelse af internationale fora (FN-systemet) gav anledning til at sætte problemet i focus. Som konsekvens heraf skulle arbejdet med "ældre teori" fra før 2. verdenskrig være uinteressant for problemstillingen.⁵

Denne indgang er både rigtig og forkert. Rigtig fordi bebrebsliggørelsen af et særligt underudviklingsproblem i den 3. Verden faktisk er en relativ ny indsigt, som det her anføres. Før 2. verdenskrig havde både marxisters og ikke-marxisters analyser et eurocentrisk præg. Og denne fokusering var for begges vedkommende koblet sammen med en stærk tro på kapitalismens udviklingspotentialer i den 3. Verden.⁶ Forkert fordi de teoretiseringer, man herefter begyndte at udforme over underudviklingsproblemet ikke faldt ned fra en teoretisk tabula rasa, men i høj grad var inspireret af "ældre teori". Det gælder både den marxistiske tilgang og den borgerlige moderniseringsteori, der kom til at dominere studiet af underudviklingsproblemet i den første efterkrigsperiode. Mere herom nedenfor.

Givet er det imidlertid, at med identifikationen af underudviklingsproblemet kom der for alvor gang i forskningen heri. Og hurtigt dukkede en sand myriade af forskellige forklaringer op. Det

5) "In colonial times and right up to the Second World War, the Popular as well as the more sophisticated explanations of the poverty of the peoples living in what were called "backward regions" - most of them were then not "countries" - were, it is now clear in retrospect, plainly apologetic aimed at relieving the colonial powers and the rich nations generally from moral and political responsibility for the poverty and lack of development of these peoples." Gunnar Myrdal, The Challenge of World Poverty, New York, 1970, p. 4.

6) For en videre diskussion heraf, se Georg Sørensen, Udviklingsproblematikken før 2. Verdenskrig, Stencil, Århus, 1979.

følgende er hovedpunkterne fra Nohlen og Nuschelers⁷ "teorikatalog":

1. økonomiske teorier

- teorier om socioøkonomisk, teknologisk og regional dualisme, som tager udgangspunkt i en økonomisk og social heterogenitet: i sameksistensen af en traditionel og statisk subsistenssektor med arbejdsintensiv teknik, og en kapitalintensiv, oftest eksportorienteret og dynamisk "moderne" sektor.
- teorien om ulige vækst
- teorien om udviklingspoler
- teorien om "the big push"
- teorien om den kritiske vækstrate
- teorien om balanceret vækst
- udenrigshandelsteorier

2. demografiske teorier

- der ser befolkningsspørgsmålet som det udviklingsmæssige hovedproblem

3. klimateorier, hvor manglen på udvikling i de tropiske områder føres tilbage på klimadeterminerede faktorer

4. sociologiske og psykologiske teorier om præstationsmotivation, om social og kulturel forandring der skal føre fra det traditionelle til det moderne samfund (moderniseringsteorier)

5. marxistiske teorier, for hvilke underudvikling er historisk bestemt via den globale kapitalistiske ekspansion og etableringen af en ulige international arbejdsdeling.

Det her citerede teorikatalog er interessant på flere måder. For det første reflekterer det en opdeling af underudviklingsforklaringerne i "enkeltfaktorer", der så igen har hjemme i hver sin videnskabelige disciplinbås. Opsplitningen er på en måde logisk nok; for så vidt som det er videnskabens opgave at opstille forklaringer ved at isolere nogle forklaringsfaktorer, kunne man næppe fortænke repræsentanterne for de forskellige discipliner at de begyndte eftersøgningen indenfor deres eget fagområde.

Imidlertid er det vel idag en anerkendt tanke, at udviklingsforskningen (pr. definition) er tværdisciplinær:

7) Dieter Nohlen, Frantz Nuscheler (Hrsg.), Handbuch der Dritten Welt, bd. 1, Hamburg, 1974, p. 13f.

"Development ... normally involves structural change and therefore necessarily implies political, social and economic changes. Development theory is thus by definition an interdisciplinary science drawing on, but also questioning, many theoretical and methodological "truths" in both conventional science and marxism."⁸

Konsekvensen heraf må være, at udviklingsteoretisk arbejde indenfor et delområde hele tiden må forstå sig i relation til den samfundstotalitet som dette delområde udgør et udsnit af. Således forstået er der megen udviklingsteori, som ikke reelt anerkender udviklingsforskningens per definition tværdisciplinære karakter.

For det andet lades i en sådan listeopstilling nødvendigvis det historiske perspektiv ude af betragtning; grundlaget for at forstå hvorledes nogle teorityper dominerer over andre i forskellige historiske faser glider således ud af billedet.

Det hænger sammen med et tredje kendetegn ved den citerede liste: opstillingen af "marxistiske" forklaringer på den ene side over for en hel række af (underforstået) "ikke-marxistiske" forklaringer på den anden. Det rejser da spørgsmålet, om det er muligt at identificere en sådan grundlæggende forskel (som i skemaet kun er implicit) mellem de marxistiske teorier på den ene side og alle de andre på den anden.

Det mener jeg nok er muligt. En sådan grundlæggende forskel ligger imidlertid "før" formuleringen af selve teorien. Den drejer sig om det videnskabsteoretiske paradigme indenfor hvilket forskeren formulerer sin teori. Indenfor efterkrigstidens udviklingsforskning er det muligt at identificere to sådanne paradigmer indenfor hvilke myriaden af foreliggende teorier kan placeres. De følgende bemærkninger herom er især inspireret af Aidan Foster-Carter.⁹

8) Hettne, op.cit., p. 7. Cf. også Helio Jaguaribe, "Development is a total social process, and only for methodological convenience or in a partial sense can one speak of economic, political, cultural, and social development" i Economic and Political Development, Cambridge, Mass., 1968, p. 4.

9) Aidan Foster-Carter, "From Rostow to Gunder Frank: Conflicting Paradigms in the Analysis of Underdevelopment" i World Development, vol. 4, nr.3, 1976, pp. 167-80. Foster-Carters artikel giver fyldige litteraturhenvisninger til den udviklingsteoretiske diskussion.

Foster-Carter tager sit udgangspunkt i den tese, at (elementer af) Thomas Kuhns teori om den videnskabelige udvikling med frugtbart resultat kan anvendes på udviklingen indenfor udviklingsforskningen. Centralt bliver her spørgsmålet om paradigmebegrebet. Ved dette vil Foster-Carter forstå

"... a pre-theoretical entity, a set of domain assumptions which in a very strong sense serve to define the field of study."¹⁰

Forholdet er nu ifølge Foster-Carter det, at udviklingsforskningen er blevet domineret af to sådanne paradigmer. Det ene har været dominerende frem til begyndelsen/midten af 1960'erne, det andet vinder frem i tiden derefter, med udgangspunkt i en kritik af det indtil da dominerende paradigme.

Det paradigme, der er dominerende i den første lange tid i perioden efter 2. verdenskrig, grunder sig på følgende antagelser:¹¹

-
- 10) Foster-Carter, op.cit., 1976, p. 168. For den nærmere diskussion af Kuhns teori og den mulige applikabilitet på udviklingsforskningen må der henvises til Foster-Carters artikel. En anden definition med henblik på den samme problematik når Alfred Schmidt frem til; han forstår ved paradigmet "...ein Untersuchungsrastrer, ein Satz von Analyseinstrumenten und eine Reihe exemplarischer Lösungen ... die einer Gruppe von Wissenschaftlern eine gemeinsame Sehweise wissenschaftlicher Probleme vermitteln und sie zu einer Gemeinschaft formen". (Alfred Schmidt: Strategien zur Überwindung von Unterentwicklung - Einführung in die Diskussion über Probleme und Lösungsansätze. In samme (hrsg.), Strategien gegen Unterentwicklung, Frankfurt am Main, 1978, (1976), p. 7. Spørgsmålet er her, hvor inklusivt udviklingsforskningens paradigmer skal fastlægges. Hos Foster-Carter omfatter de "kun" det sæt af præ-teoretiske, ikke-testbare antagelser, som altid må være til stede, inden den konkrete analyse eller opstillingen af den faktiske udviklingsteori kan foretages. Hos Alfred Schmidt rækker det videre, og omfatter også selve det begrebsapparat som den foretagne analyse betjener sig af. Jeg har ikke noget entydigt svar på denne problemstilling, men vælger i nærværende fremstillings sammenhæng Foster-Carters afgrænsning, thi formålet er her en helt overordnet udviklingsteoriklassifikation. Med et sådant valg er problemet imidlertid ikke løst, kun skubbet til side, thi spørgsmålet om hvor den præcise grænse går mellem de præ-teoretiske antagelser og den teori, der opstilles på grundlag heraf, er ikke afklaret hermed.
- 11) Foster-Carter fremhæver stærkt, at disse antagelser ikke er ekspliciteret af paradigmet tilhængere selv, men tværtimod af dets kritikere (op.cit., p. 172). Et eksempel på en af de kritikere, som ligger til grund for Foster-Carters udsagn kan være Theotonio dos Santos, "Udviklingsteoriens krise og afhængighedsrelationerne i Latinamerika" i Den ny Verden, nr. 4, 1972, pp. 28-49, hvor der netop foretages en systematisering af den traditionelle udviklingsteoris fælles udgangspunkter.

"... that development was a non-contentious process, not involving irreconcilable conflicts of interest between developed and underdeveloped countries or between different social groups within the latter; that there was no structural connection between development and underdevelopment; that what was "modern" was good and what was "traditional" was bad, and that the two were unconnected (dualism); that development meant becoming more like the west."¹²

Det er med grundlag i antagelsen om eksistensen af et sådant paradigme, at man som Nohlen og Nuscheler kan opstille en lang række udviklingsteorier indenfor forskellige felter på den ene side og "marxistiske" teorier på den anden. Fællesnævneren for de ikke-marxistiske teorier bliver her det ovenfor citerede paradigmegrundlag. (Situationen er dog lidt mere kompliceret end som så, hvad jeg skal vende tilbage til nedenfor.)

Her skal tanken om et sådant paradigme - jeg vil kalde moderniseringsparadigmet - tiltrædes. Det var med grundlag i moderniseringsparadigmet langt den overvejende del af udviklingsforskningen arbejdede fra 2. verdenskrig frem til begyndelsen af 1960'erne, uanset indenfor hvilken videnskabelig disciplin de enkelte forskere befandt sig.¹³

Arsagerne til at dette paradigme var det dominerende i denne første lange periode efter krigen er ofte blevet diskuteret¹⁴ og skal ikke beskæftige os her. Men hvorfor dukkede der et nyt paradigme op, der næsten stillede det eksisterende på hovedet? Det

12) Foster-Carter 1976, op.cit., p. 172. Det er i modstillingen mellem traditionelt og moderne jeg ser relationen til teoridannelsen fra før 2. verdenskrig: thi ældre borgerlig udviklingsteori arbejdede med modstillingen mellem civilisation (udgående fra vesten) og barbari (udgående fra den 3. Verden) som udviklingsteoretisk centralakse, og modstillingen mellem traditionelt og moderne kan ses som en variant heraf. (Cf. Georg Sørensen, op.cit., 1979.)

13) Thus political scientists talked of "nation-building" and "modernization" and urged greater "differentiation" and "institutionalization", and advocated democracy and/or law and order as against totalitarianism. Psychologists studied the cultural characteristics of "traditional" behaviour, and looked at child-rearing patterns, innovations and entrepreneurship, and "motivation" in general. Economists talked of "enclaves" and debated the merits of trade specialization and of open or closed economies. Sociologists wielded an endless array of conceptual dichotomies, from Tonnies "Gemeinschaft and Gesellschaft to Parsonian pattern variables. Foster-Carter, ibid., p. 172.

14) F.eks. hos Thomas Hurtienne, Zur Ideologiekritik der lateinamerikanischen Theorien der Unterentwicklung und Abhängigkeit, Diplomarbeit, FU-Berlin, 1973.

mest generelle svar peger på moderniseringsparadigmets manglende resultater: de udviklingsoptimistiske forventninger blev ikke indløst af den realhistoriske udviklingsproces. Der kunne ganske vist iagttages endog særdeles høje vækstrater i en række økonomiske sektorer i adskillige 3. verdenslande, men på den ene side førte dette ikke til en selvforstærkende vækstproces for samfundene som helhed over en længere periode (der var snarere tale om "booms", der holdt op lige så pludseligt som de var begyndt), på den anden side kunne disse små "vækstmirakler" ikke dæmme op for en stigende fattigdom og elendighed.

Disse forhold gav anledning til en grundlæggende kritik af moderniseringsparadigmet og førte hen i 1960'erne til formuleringen af elementerne til et nyt udviklingsteoretisk paradigme, som på de fleste områder udgjorde en negation af moderniseringsopfattelsen. Jeg vil kalde det afhængighedsparadigmet med reverens til dets snævre tilknytning til den latinamerikanske "dependencia-skole" (der dog ikke er paradigmets eneste advokater). Dets grundsubstans er som følger:

"the new paradigm stresses the interconnectedness of development and underdevelopment of "traditional" and "modern", and indeed of everything in general (the concepts of "totality" and "dependence") it sees many conflicts and clashes of interest in the development process, both between nations and between social classes within underdeveloped countries; it stresses historical factors, specifically the active creation or "development of underdevelopment", it speaks of "imperialism" and "capitalism", of "social formation", "mode of production" and class in the language of Marx; it sees development as a revolutionary break rather than a continuing evolution from the present; and it advocates socialism."¹⁵

Dette er således den marxistiske udviklingsteoris paradigmatiske grundlag. Vi har hermed reduceret Nohlen og Nuschelers lange teorikatalog til to grundforståelser af udviklingsproblematikken: moderniseringsparadigmet og afhængighedsparadigmet er den kortest mulige formel for den udviklingsteoretiske mangfoldighed. Spørgsmålet er om den er for kort. Ikke alle teoridannelser kan placeres her indenfor. Jeg har især to typer i tankerne: de teorier, der repræsenterer et begyndende opgør med moderniseringsparadigmet uden at skrive sig ind i afhængighedsparadigmet (f.eks. Raul Prebisch og Gunnar Myrdal) og de (marxistisk orienterede)

15) Foster-Carter, op.cit., 1976, p. 174f.

teoretikere, der er begyndt at advokere nødvendigheden af en overskridelse af afhængighedsparadigmet.

Myrdal¹⁶ og især Prebisch¹⁷ lægger teoretisk grundlag for skepsis overfor den moderniseringsparadigmatiske harmoniopfattelse af forholdet mellem i- og u-lande. Heri minder deres tilgang meget om den afhængighedsteoretiske. Men de gør det ikke ud fra en marxistisk begrebsramme, og de advokerer ikke socialisme. Heri adskiller de sig fra afhængighedsteoretikerne. I det teorihistoriske perspektiv er Prebisch klart forløber for afhængighedsteorien. Det er således kun sekundært på det teoretiske plan, at forskellen mellem Prebisch, Myrdal og afhængighedsparadigmet skal findes. Modsætningerne kommer først rigtig frem i de udviklingsstrategiske formuleringer, når der skal drages handlingsanvisninger af teorierne. Mere herom nedenfor.

Hvad angår det omtalte begyndende marxistiske opgør med dependensparadigmet kan vi hensigtsmæssigt lægge Colin Leys "programskrift" herfor til grund for de følgende bemærkninger.¹⁸ Leys finder, at dependensparadigmet¹⁹ er ved at have udspillet sin rolle som grundlag for udviklingsforskningen. Der er tre årsager hertil. For det første er UDT ("Underdevelopment and Dependency Theory") ved at stagnere med hensyn til teoriudvikling. For det andet kan der peges på fundamentale analyseproblemer, som ikke kan tackles indenfor UDT paradigmet. For det tredje udviser UDT

"...an evident lack of practical impact in favour of the popular forces in the struggles in third world countries, but on the contrary, a marked tendency for the underdevelopment/dependency "perspective" to be co-opted by developmentalists allied to international capital".²⁰

Det er dette sidste punkt - UDTs udviklingsstrategiske impotens - der er det vigtigste for Leys. Jeg vil gengive hovedlinjerne i hans argumentation.

16) Asian Drama, I-III, Harmondsworth, 1968.

17) Den prægnante teoriformulering, der kommer til at danne grundlag for ECLAs udviklingsstrategiske formuleringer, skriver Prebisch allerede i 1950 i "The Economic Development of Latin America and its Principal Problems", i Economic Bulletin for Latin America, vol. 7, 1962 (1950).

18) Colin Leys, "Underdevelopment and Dependency. Critical Notes." i Journal of Contemporary Asia, vol. 7, nr. 1, 1977, pp. 92-108.

19) For Leys' opstilling heraf, se ibid., p. 92f.

20) Ibid., p. 92.

Grundlaget for afhængighedsparadigmets problemer finder Leys i dets historiske genese: paradigmet er grundlæggende opstået som en kritik af moderniseringsparadigmet. Dets grundlag er så at sige moderniseringsparadigmet vendt på hovedet. Men det betyder samtidig, at afhængighedstilgangen fortsat bevæger sig indenfor moderniseringstilgangens problematik. Det giver UDT dens begrebsmæssige svaghed: at centrums relationer til periferien genererer underudvikling er et lige så abstrakt og delvist intetsigende udsagn som dets modsætning: at de selv samme relationer genererer udvikling.²¹ I bredere forstand er konsekvensen økonomisme og mekanicisme: det postulerede totalitetsperspektiv reduceres til økonomi og de sociale klassers rolle i udviklingsprocessen vejet på randen af analysen. Deraf den strategiske importens: UDT advokerer nok socialisme, men analysen afdækker ikke

"... the potential class forces on which a revolutionary struggle can be based, or the contradictions which condition and are developed by the struggle, or a strategy or organizational forms of struggle..."²²

UDTs socialismefordring bliver den rene utopi, fordi forbindelsesleddet mellem analyse og strategi ikke er til stede. Som alternativ til UDT foreslår Leys nu en analysestrategi, der - sat på kort formel - sætter klassekampen i centrum og genopretter den snævre relation mellem teori og praksis (mellem analyse og strategi) som kendetegnede f.eks. Lenins analyser.²³

Eksistensen af "programskrifter" som Leys' må øge opmærksomheden overfor det forhold, at ikke alle udviklingsteoretiske overvejelser smertefrit lader sig indpasse i et af de to paradigmer som de er fremstillet ovenfor. Og selv om vi kunne "løse" proble-

21) Lignende kritik er fremført flere steder. Således eksempelvis hos Sanjaya Lall, "Is 'Dependence' a Useful Concept in Analysing Underdevelopment?" i World Development, vol. 3, 1975, Nos. 11-12, pp. 799-810.

22) Leys 1977, op.cit., p. 98.

23) "A genuinely historical theory will allow us to analyse the process of combined and uneven development of capitalism on a world scale, as it has been experienced ... in particular countries, and hence as it presents itself to any one of them now, in the form of a class struggle conducted in the framework of a particular inherited structure of productive relations, forms of exploitation and a particular structure of relations of political and ideological domination, internal and external etc." Leys 1977, op.cit., p. 100.

met med Leys' kritik ved at hævde, at han i virkeligheden tager fejl med hensyn til karakteren af sit teoretiske projekt: - at han ikke er ved at opstille et nye paradigme men i virkeligheden driver "normal science" i Kuhnsk forstand indenfor afhængighedsparadigmet (en diskutabel påstand!) ville en række problemer ved uformidlet at operere med de to ovenfor skitserede paradigmer som grundlag for al hidtidig udviklingsteori stadig stå tilbage. Myrdal og Prebisch er allerede nævnt som eksponenter for teorier, der ligeledes har svært ved at finde plads indenfor et af de to paradigmer. Johan Galtung kunne være et tredje eksempel,²⁴ og flere kunne utvivlsomt nævnes. Mere grundlæggende kunne man også rejse spørgsmålet om, hvorvidt de senere bidrag til den borgerlige udviklingsforskning faktisk indeholder de etnocentriske momenter og den fuldstændig uproblematiserende opfattelse af forholdet mellem center og periferi som moderniseringsparadigmet i Foster-Carters udgave lægger op til.²⁵

På grundlag af disse overvejelser må de to paradigmer tildeles en mindre fremtrædende placering: de kan have status af "hovedfærdselsskilte", der kan danne udgangspunkt for en første orientering indenfor den udviklingsteoretiske mangfoldighed (og som sådanne vil jeg fastholde deres nytteverdi) men de kan ikke udtømme denne mangfoldighed.²⁶

Denne generelle diskussion af udviklingsteoriens status har en positiv konsekvens og to negative. Den positive er det forhold, at udviklingsteoriens tværdisciplinære karakter understreges eller med andre ord, at udviklingsforskningen pr. definition

24) Johan Galtung, "Eine strukturelle Theorie des Imperialismus" i Dieter Senghaas (Hrsg.), Imperialismus und Strukturelle Gewalt, Frankfurt am Main, 1973, pp. 29-105.

25) Tag f.eks. en række af bidragene i G.K. Helleiner (ed.), A World Divided. The less Developed Countries in the International Economy, Cambridge, 1976.

26) Årsagen hertil er dog ikke blot den teoretiske mangfoldighed, men også usikkerhederne omkring indholdsbestemmelsen af de paradigmer, der lægges til grund for en "klassifikation", cf. ovenfor. Således giver eksempelvis Foster-Carter 1976, op.cit., Leys 1977, op.cit. og Henry Bernstein, "Modernization Theory and the Sociological Study of Development" i The Journal of Development Studies, 1970/71, vol. 7, pp. 141-61, hver sin version af afhængighedsparadigmet. Nært beslægtede versioner naturligvis, men forskellige nok til at rejse spørgsmålet om paradigmets inklusivitet.

må have den komplekse samfundstotalitet som emne, hvorefter mere partielle studier må forpligtes på at fastholde denne relation.

De negative er for det første den åbenbare mangel på et udviklingsforskningsparadigme indenfor hvilket der kan drives "normal science". En generel teori om underudviklingen findes kun i ansatser, og der er ikke enighed om, på hvilket grundlag sådanne ansatser skal videreudvikles. Hvis man som nærværende forfatter er kritisk-sympatisk indstillet overfor afhængighedsparadigmet - en position der ligger tæt på Leys' - er en af konsekvenserne, at megen tid går med "grundlagsskriverier" som nærværende artikel, i stedet for bare at forske løs.

Den anden konsekvens er alvorligere. Thi ikke blot er et afklaret teorigrundlag ikke til stede indenfor udviklingsforskningen; man har heller ikke formået med afsæt i de faktisk eksisterende ansatser at formidle en tæt relation til handlingsanvisningerne, til udviklingsstrategien. Teorien får først potens, når den kan omsættes i handlingsanvisninger, der kan "føre fremad". Og omvendt må en levedygtig strategi kunne begrundes teoretisk konsistent, hvis den virkelig skal være levedygtig (det er f.eks. problemet med den samling af heterogene og delvis modsætningsfyldte krav, der er samlet under etiketten "Den Ny Økonomiske Verdensorden").²⁷

Med dette in mente kan vi da se nærmere på udviklingsproblematikkens andet aspekt, udviklingsstrategien.

3. Udviklingsstrategi

Ved en udviklingsstrategi forstod jeg ovenfor et sæt af handlingsanvisninger, der skal aktivere udviklingsprocessen. Således indeholder effektueringen af en udviklingsstrategi en aktiv, bevidst indgriben i samfundsudviklingen. Den underliggende præmis, hvad angår udviklingsstrategier for den 3. Verden, er naturligvis denne, at en sådan bevidst indgriben er nødvendig for at kapere de problemer som udviklingsteorien har fremanalyseret. Det lader sig ikke gøre "spontant".²⁸

27) Se Georg Sørensen, "Kamp for en Gammel Økonomisk Verdensorden? i Politica, 10. årgang, nr. 1, pp. 187-211.

28) Jaguaribe, op.cit., p. 4ff. fremfører analogt hermed en længere argumentation for, at den "spontane" udvikling ikke er at forvente i den 3. Verden.

Handlingsanvisninger - udviklingsstrategier - er altså nødvendige. Men de er måske heller ikke svære at finde. Vi har ovenfor berørt mangfoldigheden af udviklingsteorier. Til enhver af disse må logisk set svare en udviklingsstrategi. Det er blevet nævnt,²⁹ at forholdet mellem teori og strategi kan ses analogt med forholdet mellem "diagnose" og "recept". Men forholdet er desværre betydelig mere kompliceret end som så. Mange udviklingsteorier beskæftiger sig fragmentarisk og måske kun implicit med spørgsmålet om strategi. Og selv om man logisk må kunne se løsningen på "sygdommen" i helbredelsen af de forhold, der er fremanalyseret i diagnosen, er forholdet mellem diagnose og recept ikke entydigt. Det er

"... formentlig kun sjældent muligt strengt logisk at udlede én bestemt strategi på basis af en ... analyse. Der vil næsten altid være flere mulige slutninger med hensyn til handlingsanvisninger."³⁰

Et godt eksempel på manglende eksplikation af handlingsanvisninger i forlængelse af analysen og dermed problemerne i forholdet mellem teori og strategi er afhængighedsparadigmet, der på den ene side peger på den af centerkapitalismen inducerede underudvikling som den 3. Verdens hovedproblem og på den anden side rekommanderer socialisme som "vejen frem". Spørgsmålet om hvilken socialisme og hvordan siges der langt mindre om. Det skal jeg vende tilbage til nedenfor.

Strategimangfoldigheden er som nævnt logisk set lige så stor (mindst) som teorimangfoldigheden. Vi har derfor hvad angår strategierne brug for et generelt klassifikationsinstrument analogt til de under teoridiskussionen anvendte udviklingsteoretiske paradigmer, moderniseringsparadigmet og afhængighedsparadigmet. Kan der da identificeres nogle "grundstrategier" på samme måde, som der kan udsondres nogle "grundparadigmer"? Det skulle være

29) Dieter Senghaas, Weltwirtschaftsordnung und Entwicklungspolitik. Plädoyer für Dissociation, Frankfurt am Main, 1977.

30) Jørgen Goul Andersen, Mellemlagene i Danmark, Århus, 1979, p. 10, hvor bemærkningen falder i en anden kontekst, hvilket ikke gør den mindre gyldig i nærværende fremstillings sammenhæng. Hertil kommer iøvrigt spørgsmålet om, hvad der "kommer først": om teorien kan være en "opfundet" efterrationalisering af strategien, til brug for legitimering af denne.

muligt. Sådanne strategielementer er jo allerede inkorporeret i Foster-Carters paradigmebestemmelse, hvor der under moderniseringsparadigmet tales om, at "development means becoming more like the West", mens afhængighedsparadigmet "advocates socialism".

Hvis vi skal "oversætte" de to teoretiske paradigmer til nogle generelle udviklingsstrategiske handlingsanvisninger, er det nærliggende at bruge termerne "association" og "dissociation". Den moderniseringsteoretiske tilgang bedømmer i en udviklingssammenhæng forholdet mellem center og periferi positivt og ser en høj positiv korrelation mellem periferiens muligheder for udvikling og dens anknytning til centret, økonomisk og på andre dimensioner. Omvendt med afhængighedsteorien. Problemet med disse termer er (blandt andet), at "dissociation" peger mod nødvendigheden af en autarkisk udviklingsvej for de perifere lande. Dette er en urealistisk option for de fleste lande i den 3. Verden, og det er da heller ikke så meget det, der ligger i den udviklingsstrategiske intention. Snarere drejer det sig om grundlæggende at omstrukturere relationerne til verdensmarkedet og dermed til centerlandene. Samtidig sløres det forhold, at det er interne strukturforandringer, der står i centrum for afhængighedsteoriens overvejelser.

Termen "association" er lige så besværlig, når man med et historisk perspektiv tænker på det store antal forskellige former en sådan "association" kan antage.

Jeg vil i det følgende prøve at opstille en række karakteristika, der kan vise noget om den generelle orientering i de to udviklingsstrategiske hovedtyper:

TEORIGRUNDLAG:	MODERNISERINGS- PARADIGME	AFHÆNGIGHEDS- PARADIGME
STRATEGI- ANVISNING:	"Association Verdensmarkeds- integrerende Vækstorienteret Tilpasning Kapitalisme Markedskræfter"	"Dissociation Selvcentreret Behovsorienteret Omvæltning Socialisme Planlægning"

Også dimensionerne verdensmarkedsintegrerende/selvcentreret siger noget væsentligt om de to hovedtyper. Men disse termer støder imod det forhold, at centerkapitalismen af faktisk alle

afhængighedsteoretikere betragtes som selvcentreret,³¹ medens den udvikling, der efterlyses for den 3. Verden er af socialistisk art. Modstillingen mellem vækstorienteret og behovsorienteret er også i en vis forstand gyldig for hovedtyperne, men på den ene side overser denne modstilling de senere års nulvækstdiskussioner (der næsten udelukkende er ført i centerlandene³²), på den anden side kan den behovsorienterede udviklingsvej godt samtidig være vækstorienteret. Der er ikke nødvendigvis en absolut modsætning mellem disse to typer af målsætninger. Endelig kan strategier under samlebetegnelsen "Basic Human Needs" helt uformidlet komme til at fremstå som den skinbarlige socialisme, og det er aldeles ikke tilfældet som vi skal se nedenfor.

Kapitalisme versus socialisme er en modstilling, der også udsiger noget om hovedtendensen i strategierne. Men her kommer hele problemet om, hvorvidt det er de udviklingsveje, der idag følges af lande, som normalt kaldes socialistiske, som den her skitserede strategi vil følge. Og omvendt gælder det også, at "kapitalisme" i historisk perspektiv er mange forskellige ting.

Markedskræfter versus planlægning er på samme måde generelle indikatorer. Men vi så ovenfor, at "spontan" udvikling i den 3. Verden ikke længere kunne anses for sandsynlig. Derfor indicerer termene snarere forskellen i den grad af indgriben i samfundsudviklingen som strategierne lægger op til. I ingen af tilfældene er der tale om ren "laissez-faire".

Jeg vil bruge termene "tilpasningsstrategi" og "omvæltningsstrategi"³³ om de to strategiske hovedtyper, jeg her har forsøgt at skitsere i forlængelse af de to teoretiske grundparadigmer. Disse termer er hverken udtømmende eller helt præcise, men udsiger dog noget væsentligt om den udviklingsstrategiske orientering. Manglen på præcision indeholder den fordel, at de hver for sig kan betegne udviklingsstrategier, der kan være indbyrdes meget forskellige, men som i hovedtendens kan karakteriseres i forhold

31) F.eks. Samir Amin, Unequal Development, New York/London 1976, kapitel 2.

32) Mahbud Ul Haq, Fattigdomsridån. För en ny ekonomisk världsordning, Lund, 1977, kap. 5 og 6.

33) Inspireret af Lars Rudebeck, Utveckling och Politik, Lund, 1970, p. 111.

til de to hovedtyper.³⁴ Disse overordnede strategityper har samme status som de overordnede teoriparadigmer: orienterende færdsels-skilte i myriaden af udviklingsstrategier.

Spørgsmålet om, hvorledes nu den enkelte "konkrete" strategi indenfor en af hovedtyperne tager sig ud, afhænger i det her opstillede perspektiv af den "konkrete" teori, der ligger bagved. Det er denne, der afgør, om man skal satse på "øget differentiering og specialisering af de politiske strukturer og øget sekularisering af den politiske kultur" (Almond og Powell) eller på at udnytte "existing Achievement Resources more effectively" (McClelland), eller hvilke indgreb der konkret anbefales for at øge den økonomiske vækst ("ulige vækst", "balanceret vækst" osv.).

Hvad nu angår de økonomiske tilpasningsstrategier er det min tese, at deres nærmere udformning må forstås i forhold til faserne i den historiske udvikling i forholdet mellem center og periferi: klassisk international arbejdsdeling, importsubstitution, ny international arbejdsdeling (eksportorientering). På en måde er hver af disse udviklingsfaser blevet sat på begreb i systematiserede udviklingsstrategier.

Importsubstitutionsfasen er et godt eksempel: det var i forlængelse heraf at ECLA i 50'erne advokerede en strategi for "national-kapitalistisk" udvikling i Latinamerika (med Prebischs kritik af den klassiske internationale arbejdsdeling som teoretisk grundlag). Strategien var "indadrettet kapitalistisk udvikling": satsning på forarbejdende industri, en væsentlig rolle til staten, indkomstfordeling, agrarreformer.

Her rejses på ny spørgsmålet om forholdet mellem teori og strategi: medens Prebisch (og med ham Myrdal) teoretisk set står udenfor moderniseringsparadigmet, ender deres strategiske anbefalinger alligevel op i en variant af tilpasningsstrategien, thi det er de selv samme organer og sociale kræfter, der teoretisk er fremanalyseret som en del af problemet, der skal være primus motor i problemets løsning:

34) I praksis vil der ofte være et antal "mellempositioner" der kan gøre det vanskeligt at afgøre, om der er tale om en strategi rettet mod "omvæltning" eller "tilpasning". I den sammenhæng skal det anføres, at Rudebeck tilfører sine overvejelser en yderligere sondring mellem typer af politisk system (mobiliseringsorienterede vs. "vested-interest"-orienterede systemer). I sammenkoblingen med den udviklingsstrategiske sondring giver det Rudebeck mulighed for en mere nuanceret indplacering af konkrete landes udviklingsveje. Rudebeck, op.cit., p. 104 ff.

"... the solution always turns out to be part of the problem. This is particularly clear in the case of Gunnar Myrdal ... whose "Challenge of World Poverty" identifies as main causes of poverty the very governments and international agencies to whom he also appeals for solutions. In the case of the earlier writings of Best, Girvan and their collaborators in the West Indies, it appear in the shape of a reform programme for an anti-imperialist government based on an alliance of progressive local capitalists with the popular masses - which was, in fact, just what the existing governments of the West Indies claimed to be. Neither Myrdal nor the New World Economists appear to suggest how the problem is to become part of the solution; their utopianism is quite clear."³⁵

På den måde indtræder hos Prebisch og Myrdal et svælg mellem den teoretiske analyse og de strategiske anvisninger: de internationale organer og særlig de "bløde" stater (Myrdal) som teoretisk er fremanalyseret som udviklingsproblemetets kerne skal ifølge den strategiske model bære hovedbyrden i dette problems løsning. Vi skal nedenfor se, at afhængighedsteorien kæmper med en variant af det samme problem (svælget mellem teori og strategi).

Endvidere kan her fremhæves, hvorledes det er muligt at trække forskellige strategiske konklusioner på grundlag af "samme" teori: Prebisch's teoretiske konklusioner ligger ikke langt fra afhængighedsteoretikernes. Men de strategiske perspektiver er meget forskellige.

Hidtil har vi afgrænset os til at se på udviklingsstrategiske formuleringer, der har en relation til de tidligere omtalte udviklingsteorier, hvor strategierne kunne ses som handlingsanvisninger, der stod i en (omend uklar) relation til teorierne. Der kan imidlertid opvises eksempler på strategier, hvor denne relation er endnu vanskeligere at opspore. To sådanne typer vil blive nævnt her.

Den første har baggrund i det forhold, at udviklingsstrategi- termen kan bruges mere inklusivt end tilfældet har været ovenfor. Herved kan eksempelvis udviklingsforløb i enkelte 3. Verdens lande (eller udsnit af udviklingsforløb) få status af "udviklingsmodeller" analogt med udviklingsstrategier. I relation til den generelle typologisering ovenfor kan sådanne modeller ses som konkrete landeeksempler på varianter af tilpasnings- hhv. omvæltningstrategien, hvor den forudgående udviklingsteoretiske refleksion

35) Leys 1977, op.cit., p. 97.

er substitueret med henvisninger til det enkelte lands konkrete udviklingsresultater.³⁶ Her skal nævnes eksempler på en række lande, der har været særlig diskuteret som udviklingsmodeller (underforstået som eksempler til efterfølgelse i den øvrige 3. Verden): Brasilien,³⁷ hvor særlig den eksplosive vækstperiode mellem 1968 og 1974 (det såkaldte økonomiske mirakel) har påkaldt interesse. Indien³⁸ med den specielle blanding af kapitalisme og statsstyring. Peru,³⁹ specielt i perioden 1968-76 hvor generalerne proklamerede en "3. vej" mellem kapitalisme og socialisme for Peru; Cuba⁴⁰ efter revolutionen i 1959 og den deraf følgende afsondring fra det kapitalistiske verdensmarked; Nordkorea,⁴¹ som et eksempel på et mindre land, der forsøger en socialistisk udvikling primært baseret på "egne kræfter"; Sydkorea,⁴² hvor særlig væksten i forlængelse af en eksportorienteret kapitalistisk udvikling har interesseret; Algeriet,⁴³ hvis industrialiseringsforsøg udviser en række særtræk; og endelig må nævnes Kina,⁴⁴ hvor den maoistiske udgave af en socialistisk udvikling og dennes forskelle til den sovjetiske "model" har været i centrum.

36) Hvilket så atter åbner for et samspil mellem teori, strategi og konkret udviklingserfaring.

37) Denne og de følgende noter giver en enkelt henvisning til litteratur om de i teksten nævnte lande. Brasilien; Thomas Hurtienne, "Zur Entstehungsgeschichte, Struktur und Krise des Brasilianischen Akkumulationsmodells" i V. Bennholdt-Holmsen m.fl. (Hrsg.), Lateinamerika 1, Berlin, 1977, pp. 70-97. Iran (før Khomeini) har påkaldt sig interesse af lignende årsager. Se Asbjørn Løvbræks artikel i nærværende Politica-nummer.

38) Se John Martinussens artikler i Politica, 8. årgang, nr. 2-4 og 9. årgang, nr. 1.

39) Bjørn Førde, Peru, København, 1975.

40) Se Jørgen Würtz Sørensens artikel i nærværende Politica-nummer.

41) Ellen Brun & Jacques Herish, Socialist Korea, New York/London, 1976.

42) T.C. Thee, "South Korea's Economic Development and its Socio-Political Impact" i Asian Survey, July 1973. Se også J. Simonsens artikel i nærværende Politica-nummer.

43) Hartmut Elsenhans, "Der algerische Weg der Überwindung von Unter-Entwicklung" i Claus Leggewie und Marios Nikolinakos (Hrsg.), Europäische Peripherie, Meisenheim, 1975, pp. 196-232.

44) E.L. Wheelwright, Bruce McFarlane, The Chinese road to Socialism. Economics of the Cultural Revolution, New York, 1970.

Den anden type af "ateoretisk" udviklingsstrategi jeg vil omtale, er af en helt anden art. Det drejer sig om de overvejelser, der er blevet lanceret under samlebetegnelsen "Basic Human Needs" (BHN).

En af de mulige paralleller mellem BHN-strategierne og NØV-kravene er, at begge udgør en ansamling af flere forskellige (delvis indbyrdes modstridende) typer af udviklingsstrategier, hvorefter ingen af dem generelt kan gives en konsistent udviklingsteoretisk begrundelse.

Fællesnævneren for de forskellige BHN-strategier er focuseringen på de 40 procent dårligst stillede i den 3. Verden. Forskellen mellem BHN-strategierne kommer ind i det øjeblik løsningen på dette enorme fattigdoms- og ulighedsproblem skal angives; yderpunkterne er den rent "konserverende" tilgang på den ene side, hvorefter problemet er et primært teknisk spørgsmål om kanaliseringen af ressourcer til de fattige, og den "radikale" tilgang på den anden hvorefter BHN basalt rejser spørgsmålet om samfundenes politiske og økonomiske magtstruktur.⁴⁵

Der kan opregnes mange årsager til, at BHN er kommet så centralt på dagsordenen.⁴⁶ Den der forekommer mig vigtigst har basis i kritikken af den etablerede udviklingsteori omkring moderniseringsparadigmet. Det reale grundlag for denne kritik, nemlig manglen på "udvikling" i den 3. Verden, blev i begyndelsen af 70'erne (hvor forholdet blev accentueret af den faktiske landbrugs- og fødevarekrise) anerkendt, også af moderniseringsparadigmets repræsentanter:⁴⁷ de traditionelle udviklingsstrategier havde medført vækst uden udvikling men med fattigdom.

Problemet er nu for mig at se, at hvis tankegangen om en kanalisering af massive samfundsressourcer til den fattigste del af befolkningen virkelig skal omsættes i praksis gælder det, at

45) Reginald Herbold Green opregner fire typer af "BHN-lignende" konceptioner eller rettere tre beslægtede typer som han holder op mod sin egen "radikale" version). Skillelinjen mellem typerne er af samme art som ovenfor anført. R.H. Green, "Basic Human Needs: A strategic Conceptualization Toward Another Development" i IFDA Dossier nr. 2, 1978, p. 9f.

46) Green, *Ibid.*, p. 7f. nævner 11 forskellige faktorer.

47) I. Adelman and C. Taft Morris, Economic Growth and Social Equity in Developing Countries, Stanford University Press, 1973. Hollis B. Chenery m.fl., Redistribution With Growth, Oxford University Press, 1974.

BHN-strategiernes "radikale" version er den eneste levedygtige: så må spørgsmålet om politisk og økonomisk magt til fattige arbejdere og bønder stå i centrum. Ellers kommer en sådan strategi blot til at fungere som ideologisk facademaling for de herskende klasser i en eksisterende, ulighedsskabende samfundsstruktur.

På den baggrund er det for mig at se ikke muligt at advokere en BHN-strategi på den ene side og opretholde et moderniserings-teoretisk grundlag på den anden. Og det er hvad der i første omgang er sket. Herved etableres en kløft mellem strategi og teori. Thi en levedygtig BHN-strategi kan ikke finde teoretisk begrundelse inden for moderniseringsparadigmet. Og for så vidt som man ikke substituerer dette teoretiske grundlag med et andet kommer strategien til at svæve i et udviklingsteoretisk tomrum.⁴⁸ Kritik af denne type har Leys f.eks. rettet mod "IBRD-versionen"⁴⁹ af BHN:

"... the problem remains that RwG lacks a theory which would relate economic and political forces to each other. It explicitly rejects Marxist theory ... but does not substitute any alternative theory. To put the matter more concretely, there is a recommendation in chapter 8 on "International Dimensions" that aid should be made more conditional on governments adopting redistributive "poverty-focused" policies; but other than this, no general reason is advanced for thinking that regimes which have not already adopted the orientations of RwG will be more likely to do so in the future."⁵⁰

Hvis denne manglende relation er den borgerlige udviklingsforståelses aktuelle hovedproblem, forholder det sig omvendt med den marxistisk orienterede tilgang.⁵¹ Her er teorien relativt "velud-

48) Denne konklusion kan finde støtte i Egil Fossums diskussion af det diakroniske forhold mellem væsentlige elementer i udviklingsprocessen. Se Egil Fossum, "Political Development and Strategies for Change" i Journal of Peace Research, no. 1, 1970.

49) Der tænkes her på bogen "Redistribution With Growth". Iøvrigt har BHN-debatten været centreret omkring de internationale organisationer, her især IBRD og ILO. Præsidenten for IBRD, McNamara har været fremtrædende i debatten, og ILO har udsendt større publikationer om BHN (D.P. Ghai m.fl., The Basic-Needs Approach to Development, Geneve: ILO, 1977. ILO: Report of the Director-General: A Basic Needs Strategy for Africa, Geneve, 1977.

50) Leys, Colin, "The Politics of Redistribution with Growth" i IDS Bulletin, august 1975, vol. 7, nr. 2, pp. 4-9. Se også debatten om Leys' indlæg i samme nr. pp. 9-19 samt Hettne, op.cit., p. 12f, p. 27f.

51) Jeg inkluderer ikke den østeuropæiske teori- og strategidannelse i den følgende bedømmelse. Denne vender jeg tilbage til nedenfor.

viklet", men forbindelserne til handlingsanvisningerne mangler, cf. omtalen af Leys kritik mod afhængighedsparadigmet ovenfor. Sat på kort formel er problemet her altså: megen teori men ingen strategi. I det følgende vil jeg gøre nogle yderligere bemærkninger herom.

"Anklagen" mod afhængighedsparadigmet for manglende strategiske overvejelser kan i første omgang se noget paradoksalt ud: jeg har ovenfor forsøgt at "oversætte" afhængighedsanalysen til de handlingsanvisninger som blev sammenfattet i betegnelsen "omvæltningsstrategi". Og videre har eksponenter for afhængighedstilgangen forsøgt at indholdsbestemme en sådan omvæltningsstrategi meget mere detaljeret end tilfældet er i nærværende fremstilling.⁵²

Når manglen på strategi allivevel kan siges at være til stede, hænger det sammen med den kritik Leys fremfører imod afhængighedstilgangen: det strategiske krav om socialisme (om en "omvæltningsstrategi") bliver stående som en abstrakt fordring, fordi det ikke forbindes mere indgående med analyser af de sociale kræfter, der skal effektuere dette krav. Det er klasseanalysen, der danner "forbindelsesleddet" mellem den mere almene (økonomiske) analyse af underudviklingen og det mere almene strategiske krav om socialisme. Og den mangler hos afhængighedsteoretikerne. Hvis man vil acceptere en lidt mekanisk formulering af problemet, så kan omvæltningsstrategien siges at bestå af to hovedelementer eller faser: den første fase drejer sig om den politiske omvæltning, der er en nødvendig forudsætning for at effektuere den anden fase, hvor de mere langsigtede målsætninger, der ligger i omvæltningsstrategien skal indløses (med problemer som produktionsstruktur, sektorprioritering, teknologiprofil etc.).

Forholdet kan så siges at være det, at omvæltningsstrategien på sit nuværende stadium har givet nogle generelle bud på indholdet i den anden fase, men faktisk ingen bud på den første fase, der er anden fases nødvendige forudsætning.⁵³ Deraf anklagen for "manglen" på strategi.

52) F.eks. Dieter Senghaas 1977, op.cit. Senghaas bruger termen "Autozentrierter Entwicklung" som samlebetegnelse for sine strategiske overvejelser.

53) Mange af de overvejelser, der er samlet under betegnelsen "Self Reliance" ligger efter min opfattelse åbne for samme type kritik. Se kort introduktionen til "self reliance" hos Hettne, op.cit.

Leys rejser nu det intrikate spørgsmål, om det overhovedet er muligt at udfylde dette strategiske tomrum indenfor afhængigheds-tilgangen, om ikke det mere fundamentalt er den teoretiske forståelse, der giver grundlag for de strategiske problemer. I dette spørgsmål mener jeg kun, at Leys har delvis ret. Det er min opfattelse, at den marxistiske tilgang til forståelsen af underudviklingsproblemet i den 3. Verden har produceret og fortsat producerer en række betydningsfulde teoretiske analyser, som kun delvis rammes af Leys teorikritik. Derimod må man nok medgive, at størstedelen af disse analyser er fattige på politisk-økonomiske strategiske og taktiske overvejelser. Begge disse vurderinger må her nødvendigvis fremstå som delvise postulater, ligesom der på dette sted må gives afkald på en mere dybtgående stillingtagen til Leys' overvejelser.⁵⁴

Opsummerende diskuterer jeg i dette afsnit spørgsmålet om udviklingsstrategiske handlingsanvisninger for den 3. Verden. I forlængelse af diskussionen om udviklingsteorier identificeredes to hovedtyper af strategier, en tilpasningsstrategi og en omvæltningsstrategi. De to hovedtyper kunne dels anvendes til overordnet klassifikation af konkrete udviklingsstrategier dels ses som den handlingsanvisende forlængelse af henholdsvis moderniserings- og afhængighedsparadigmet.

54) Et punkt skal dog anføres. Diskussionen om hvorledes afhængighedsparadigmets analysepotentialer skal vurderes, hænger intimt sammen med, hvorledes man nærmere afgrænser, hvilke teoretikere, der arbejder indenfor dette paradigme. En del af uenighederne mellem Leys og nærværende fremstillingsvurdering af afhængighedsteorien hænger for mig at se sammen med dette spørgsmål, thi Leys tenderer mod at arbejde med en eksklusiv afgrænsning og jeg selv med en inklusiv. På den måde kan teoretikere, der repræsenterer en videreudvikling af afhængighedsperspektivet som det "oprindelig" blev formuleret komme til at befinde sig indenfor traditionen (i mit perspektiv) eller tendentielt repræsentere en overskridelse af den (i Leys' perspektiv). Således er den nærmere afgrænsning af, hvem der er afhængighedsteoretikere, af stor betydning for vurderingen af denne "skole". Det er også den inklusive afgrænsning, der ligger til grund for Hettnes formulering, når han, efter at have konstateret at afhængighedsteorien er inde i en videreudvikling i tre forskellige forgreninger, der indbyrdes er i frugtbar diskussion, skriver: "In consideration of this, the attacks on dependencia for being superficial and repetitive appear somewhat unfair. We can probably foresee a fairly long period of "normal science" within the perspective of dependence, before any new paradigm turns up". (Hettne, op.cit., p. 23).

Tilpasningsstrategien er i krise. De varianter, hvori den er blevet forsøgt i perioden efter 2. verdenskrig, har ikke grundlæggende bidraget til en løsning af underudviklingsproblemet i den 3. Verden. I denne situation har tilhængerne af en tilpasningsstrategi påbegyndt en revision af handlingsanvisningerne. I den sammenhæng må debatten og de elementære behov forstås. Kræfterne kastes ind på at raffinere en BHN-strategi, der fokuserer på den fattigste sektion af befolkningerne i den 3. Verden. Imidlertid sker dette arbejde uden grundlæggende at revidere tilpasningsstrategiens teoretiske grundlag, moderniseringsparadigmet. Herved etableres en kløft mellem den traditionelle teori og den ny strategi. Denne relation kan genoprettes på to måder. Enten bliver BHN et appendiks til den traditionelle tilpasningsstrategi og som sådan kan det moderniseringsteoretiske grundlag opretholdes. Eller også bryder BHN igennem rammerne for den traditionelle tilpasningsstrategi og det moderniseringsteoretiske grundlag må ombrydes (forkastes) hvorefter BHN-strategierne må begynde at tage de afhængighedsteoretiske indsigter, som de hidtil har koketteret med, alvorligt. For mig at se, er den sidstnævnte løsning den nødvendige, hvis BHN-strategien virkelig skal være levedygtig, men den førstnævnte løsning er den mest sandsynlige.

Omvæltningstrategien er også i krise. Det skyldes, at de handlingsanvisninger som den skulle indeholde, hidtil er blevet ved ret abstrakte krav som socialisme internt i den 3. Verden, koblet sammen med separation fra det kapitalistiske verdenssystem eksternt. Disse handlingsanvisninger har en så generel karakter, at de kun med meget god vilje kan opfattes som en egentlig strategi. Derfor er den marxistiske udviklingsteoris problem, at de teoretiske analyser ikke er blevet omsat i levedygtige strategier. Det teoretiske arbejde er blevet prioriteret over de strategiske overvejelser. Men for at dette teoretiske arbejde på længere sigt skal have nogen mening må relationen til handlingsanvisninger knyttes på en mere intim måde, end tilfældet har været hidtil.

Den her efterlyste intime relation mellem teori og strategi er et af kendetegnene for den marxistiske traditions klassikere, (Marx, Engels og II Internationales førende repræsentanter). Med

grundlag i en bog,⁵⁵ der studerer dette kendetegn hos "klassikerne" meget indgående, vil jeg i det følgende helt kort gøre nogle bemærkninger herom. Intentionen er at markere kompleksiteten og de forskellige dimensioner i forholdet mellem teori og strategi.

Curt Sørensens redegørelse for den marxistiske teori og teoriudviklingen indenfor II Internationale kan ses som én lang argumentation for, at marxismen er en kampteori. Det betyder, at handlingsdimensionen er organisk inkorporeret i den marxistiske teoriudvikling. Denne indeholder således ikke blot den generelle teori (i.e. den dialektisk-materialistiske grundopfattelse, den historiske materialisme og kritikken af den politiske økonomi) men også et politisk-taktisk teori-element, der igen har flere bestanddele, nemlig

"1) Den politiske generallinie med henblik på realiseringen af endemålet, 2) den politiske generallinie for klassekampen i overgangsperioden, 3) teoretiseringer over en række problematikker i relation til 1) og 2) såsom spørgsmålet om staten og revolutionen, forholdet mellem borgerlig og socialistisk revolution, forholdet mellem parti og klasse, karakteren af proletariats diktatur osv. 4) mere kortsigtede strategier og foranstaltninger og 5) teoretiseringer over historiske og aktuelle kamperfaringer, fraktionskampe osv."⁵⁶

Der er videre ikke nogen envejsrelation mellem den generelle teori og de politisk-taktiske overvejelser. Alle elementer indgår i et "...kompliceret dialektisk udviklingsforhold".⁵⁷

Forholdet mellem teori og strategi, som jeg ovenfor har diskuteret adskilt, bliver i dette perspektiv til en enhed, i og med at samtlige facetter i den marxistiske "teori"-udvikling forstås som bidrag til en kampteori for proletariats frigørelse. Og elementerne i denne kampteori påvirker hinanden gensidigt, der er ikke noget entydigt determinationsforhold imellem dem.

Skal dette nu relateres til spørgsmålet om afhængighedsparadigmets teori og strategi, ser vi for det første, at det kun i begrænset forstand har mening at hævde, at "teorien er god nok", og

55) Curt Sørensen, Marxismen og den sociale orden, Kongerslev, 1976, Bd. 1-2.

56) Ibid., p. 621f.

57) Ibid., p. 624.

der blot "mangler" en strategi. Den generelle teori (afhængighedsparadigmet) er ikke en gang for alle gjort "færdig", hvorefter strategien kan udarbejdes på grundlag heraf. Forholdet er mere kompliceret end som så. De strategiske overvejelser har betydning for videreudviklingen af den generelle teori og vice versa. Samtidig markeres, at "strategien" indeholder en række forskellige dimensioner eller niveauer. Og den proletariske klasseposition er omdrejningspunktet i hele denne proces.

Sammenlignet med "klassikerne" bliver afhængighedstilgangen på en gang mere og mindre mangelfuld. Mere fordi relationen mellem den økonomiske analyse og klasseanalysen/klassekampen er så stærkt understreget hos klassikerne. Mindre fordi afhængighedsteoretikerne trods alt har leveret en række af de konkrete analyser, der hos Curt Sørensen placeres som et af leddene i det "politisk-taktiske teorielement".⁵⁸

Det er vel i udviklingen af analyser, der kan forbinde de generelle, økonomiske analyseresultater fra afhængighedsperspektivet med mere konkrete (klasse-)analyser, at muligheden for etableringen af et potent strategisk perspektiv ligger for afhængighedstilgangen. Leys formulerer det som følger

"I think it will be important to envisage the development of an historical context for future theory by way of successive approximations, arising out of studies of historical situations specific enough for the study to be related in a very explicit way to the contemporary class struggles within them."⁵⁹

Der kan spores tendenser til, at afhængighedstilgangen bevæger sig i den retning,⁶⁰ men der er også stærke strømninger i andre retninger.⁶¹

Jeg vil gerne argumentere for en problemorientering, der både vægter udviklingsteorien og udviklingsstrategien, i modsætning til den tendens til "adskillelse" som jeg har forsøgt at pege på ovenfor. Dermed er naturligvis ikke sagt, at en sådan orientering ligefrem "løser" underudviklingsproblemet - blot at den kunne med-

58) Jeg har her især de latinamerikanske dependencia-teoretikere i tankerne.

59) Leys 1977, op.cit., p. 100f.

60) Udviklingen i Samir Amins arbejder kunne være et eksempel.

61) F.eks. Immanuel Wallersteins, The Modern World System, 1974.

føre, at teorierne bliver mere handlingsorienterede og strategierne bliver mere konsistente.⁶²

I det følgende vil jeg se lidt på, hvorledes udviklingsbegrebet indgår i denne sammenhæng.

4. Udviklingsbegrebet

"Opdagelsen" af underudviklingsproblemet i tiden efter 2. verdenskrig løber parallelt med etableringen af den opfattelse, at "udvikling" primært må forstås som "økonomisk vækst", hvorefter et lands udviklingsgrad er måleligt ved at se på størrelsen af bruttonationalproduktet per indbygger. Cementeringen af denne kvantitative opfattelse har flere årsager. Szentes peger specielt på, at

"... practical demands that emerged suddenly such as e.g. the working out of the aid policy of international organizations, economic advice to be given to the new states, the re-examination of international trade and credit conditions in the light of the problems of developing countries, etc. compelled the science of economics to give quick but not sufficiently well-founded answers to the questions of backwardness that were suitable only for immediate purposes and short-run economic decisions."⁶³

Kritikken af denne forståelse er idag veletableret,⁶⁴ men der kan være grund til at pege på, at identiteten mellem udvikling og økonomisk vækst stadig er et yderst veletableret dogme, og dermed af fortsat stor betydning for den måde, hvorpå der føres udviklings- eller bistands-politik overfor de underudviklede lande. Et eksempel: I den danske lov om internationalt udviklingssamarbejde angives målsætningen for den danske bistand til u-landene som følger:

62) Den østeuropæiske teoridannelse omkring "antiimperialistisk demokrati" og "ikke-kapitalistisk udvikling" er et eksempel på et område, hvor strategi og teori står i nær forbindelse. Det giver efter min mening en force overfor overvejelser, hvor en sådan sammenhæng ikke i samme grad er til stede. Imidlertid kan begge elementer (teori og strategi) i de østeuropæiske udviklingsovervejelser udsættes for kritik (se hertil f.eks. Jakob J. Simonsen & Georg Sørensen, Chile 1970-73: Et eksempel på østeuropæisk udviklingsstrategi?, Århus, 1976). Det viser hen til, at hvis en snæver sammenhæng mellem teori og strategi kan siges at være en nødvendig betingelse for at tackle underudviklingsproblemet, så er det i hvert fald ingen tilstrækkelig betingelse.

63) Tamas Szentes, The Political Economy of Underdevelopment, Budapest, 1971, p.20.

64) Således f.eks. "ECOSOC: Ein integrierter Ansatz für die Analyse und Planung von Entwicklung" i Nohlen/Nuscheler 1974, op.cit., p. 84f.

"... at støtte deres (u-landenes, GS) bestræbelser på at opnå økonomisk vækst, for derigennem at medvirke til sikring af deres sociale fremgang og politiske uafhængighed."⁶⁵

Det danske Industriråd giver følgende udlægning heraf:

"Denne formulering skelner ikke i betydning mellem økonomisk og social fremgang og politisk uafhængighed, men den opstiller den økonomiske vækst som det udvalgte middel til at opnå fremskridt også på det sociale og politiske område ... denne målsætning (kan) opfattes som alment gældende for hele det danske samfunds forbindelser til u-landene."⁶⁶

Også Galtung har peget på, at de traditionelle landelister opstillet på grundlag af BNP pr. indbygger, stadig er dominerende i den offentlige menings udviklingsforståelse.⁶⁷

Forsøg på en mere nuanceret indholdsbestemmelse af, hvad "udvikling" er for en størrelse, hænger tæt sammen med det udviklingsteoretiske grundlag, hvorpå arbejdet foregår.

Ser vi her på moderniseringsparadigmet, fremstår således Adelman og Morris' indikatorsamling som et typisk forsøg på operationalisering af dette paradigmes udviklingsteoretiske grundantagelser.⁶⁸

Afhængighedsparadigmets teoretikere har fokuseret mere på "underudvikling" end på "udvikling", hvor underudviklingens historiske genese og strukturelle kendetegn har stået i focus. Imidlertid kan denne analyse danne udgangspunkt for en positivt formuleret udviklingsforståelse. "Udvikling" bliver i dette perspektiv set som den proces, hvorefter de strukturdefekter, som underudviklingsanalysen opviser, bliver overvundet. Dette er eksempelvis Dieter Senghaas' tilgang til formuleringen af overvejelser omkring indholdskravene til en autocentreret udviklingsproces.⁶⁹ I denne sammenhæng vil Senghaas knytte an til de redefinitioner af udvikling, som ligger i Cocoyoc-erklæringen,⁷⁰ og de operationaliserings-

65) Loven om internationalt udviklingssamarbejde. Citeret fra Industrirådet, Industrien og u-landene, København, 1977, p. 11.

66) Loc.cit.

67) Johan Galtung, "Zur Problematik Sozialer Indikatoren" i Nohlen/Nuscheler, op.cit., p.273.

68) Irma Adelman, Cynthia Taft Morris, Society, Politics and Economic Development: A Quantitative Approach, Baltimore, 1967, p. 16f.

69) Senghaas 1977, op.cit., p. 264ff.

70) Engelsk version i Bulletin of Atomic Scientists, marts 1975, pp. 6-10.

forsøg som ligger i World Indicators Program.⁷¹

Bestræbelserne blandt videnskabsfolk i internationale organisationer går således i de senere år i retning af at forsøge en mere omfattende og dermed nuanceret bestemmelse af "udvikling". Denne "indikator-bevægelse" har produceret en lang række forskellige ansamlinger af politiske, økonomiske og sociale udviklingsindikatorer.⁷² Nogle af de problemer, der ligger i disse bestræbelser, skal kort præsenteres her.

Der kan ikke siges at være enighed om, hvad en indikator er for noget, og hvilket formål den skal tjene. McGranahan⁷³ fremhæver problemet gennem en instruktiv sondring mellem indikator og operationel definition. En indikator viser hen til noget andet, og er ikke en operationel definition på det, den viser hen til.

Denne sondring er i praksis ikke altid klar, påpeger McGranahan:

"So wird in manchen Schriften nicht deutlich, ob das Pro-Kopf-Einkommen als operationale Definition von Entwicklung gedacht ist (dann bedeutet Entwicklung einzig und allein, was mit Pro-Kopf-Einkommen gemessen wird) oder als Indikator für Entwicklung (auf der Grundlage einer angenommenen - und empirisch nachweisbaren - Relation von Pro-Kopf-Einkommen zu anderen definierten Aspekten von Entwicklung im allgemeinen."⁷⁴

Fastholdes nu denne forskel på en indikator og en operationel definition er konsekvensen, at en indikator repræsenterer en faktor, som er et element i udviklingsprocessen. Det betyder, at indikatoren først får mening, når den anvendes i forbindelse med en forudgående definition af eller teori om, hvad udvikling er for en størrelse.⁷⁵ Nohlen og Nuscheler fremhæver således at

71) Johan Galtung, "World Indicators Program" i Bulletin of Peace Proposals, nr. 4, 1973, pp. 354-358 og Joahn Galtung m.fl., "Measuring World Development" i Alternatives, 1975, nr. 1, pp.131-58, samt nr. 4, pp.523-55

72) Nohlen/Nuscheler 1974, op.cit., giver et grundigt indblik i denne forskning.

73) Donald McGranahan, "Entwicklungsindikatoren und Entwicklungsmodelle" i Nohlen/Nuscheler 1974, op.cit., pp. 208-22.

74) Ibid., p. 209.

75) "Wenn eine ökonomische oder soziale Variable als Entwicklungsindikator bezeichnet wird, heisst das, dass sie einen Faktor repräsentiert, der Teil des Entwicklungsprozesses ist. Dies wiederum impliziert eine Definition oder Theorie davon, was Entwicklung ausmacht." McGranahan, op.cit., p. 209.

"...Die Verwendung von Indikatoren eine Konzeption voraussetzt, die erst messbare Grössen in einen Begründungszusammenhang stellt ... So plausibel dieses Postulat der theoretischen Ableitung der Indikatoren sein mag, so schwierig ist seine Einlösung."⁷⁶

Mangler den eksplicitte sammenkædning mellem de udviklings-teoretiske overvejelser og indikatoropstillingen kan det få flere negative konsekvenser. Eksempelvis kan indikatorerne tendere mod at "overtage" de teoretisk-definitive overvejelsers plads:

"... stellvertretende Indikatoren können leicht selbst in Ziele verwandelt und als solche (oft mit unglückseligen Konsequenzen) anstelle der wahren Ziele verfolgt werden. Die Gefahr ist besonders gross bei Indikatoren, die Mittel oder Instrument zur Erlangung des wahren Zieles darstellen, und die, indem sie als Ziele sanktioniert werden und den Status von Zielen erlangen, den Gebrauch bzw., die Suche nach effektiveren Mitteln hemmen."⁷⁷

Men selv med fastlæggelsen af indikatorens status i forhold til teoretiske overvejelser omkring udvikling står stadig problemer tilbage. Omkring centrale begreber som fattigdom, levestandard, beskæftigelse og opfyldelse af basale behov er der stadig ikke nogen bred enighed om hvilke udviklingsindikatorer, der er de bedst egnede. Imidlertid er der - som de her beskrevne bidrag indikerer - i de senere år taget kraftigt fat på hele denne diskussion om fastlæggelse af nuancerede og præcise mål for facetterne i udviklingsprocessen.

Men som nævnt kan udviklingsindikatorer ikke erstatte udviklingsteori. Sker det, bliver "indikator-bevægelsen" omdrejningspunkt for en rekvantificering af udviklingsproblematikken, hvor tyngdepunktet er forskudt fra de teoretiske grundlagsanalyser over mod de tekniske problemer ved opstillingen af indikatoransamlinger.⁷⁸

76) Nohlen/Nuscheler 1974, op.cit., p. 329.

77) McGranahan, op.cit., p. 210.

78) I dette perspektiv kan man forstå, når Nohlen og Nuscheler, med basis i en eksplicit afhængighedsteoretisk grundopfattelse fremfører kritik mod en række forskellige forsøg på indikatoropstillinger, som ikke efter deres opfattelse tilstrækkeligt forsøger at indoptage de strukturkendte tegn ved den 3. Verdens underudvikling, som dette teoretiske grundlag har bragt i focus. Nohlen/Nuscheler 1974, op.cit.

Der lægges ikke hermed op til, at vi kan eller skal nå den endegyldige udviklingsteoretiske indholdsbestemmelse af udviklingsbegrebet. Som Hettne formulerer det:

"There can be no (final) definition of development, only suggestions of what development should imply. Like the concept of "peace", that of "development" should be an openended concept which will continue to be redefined as our knowledge of the process increases and as new problems to be solved by "development" emerges."⁷⁹

Faren ligger snarere i, at indikatoropstillingerne "autonomiserer" sig fra spørgsmålene om udviklingsteori og udviklingsstrategi. Derved kommer vi til at stå med en idealforståelse af, hvad udviklingen skal indløse for at være værdig til at fortjene betegnelsen, en forståelse som "alle" kan tilslutte sig, fordi den i en vis forstand er omkostningsfri: alle kan hævde at arbejde hen imod idealmålet (med hver sin strategi), hvis ikke der til dette mål er tilknyttet overvejelser over, hvorledes det skal realiseres (strategien) og dermed antagelser om, hvilke relationer og strukturer, der er vigtige for denne proces (teorien).

5. Afsluttende bemærkninger

I det foregående har jeg forsøgt et generelt overblik samt påpeget nogle aktuelle tendenser indenfor tre centrale dimensioner i udviklingsproblematikken: udviklingsteorien, udviklingsstrategien og udviklingsbegrebet.

Jeg finder at have sandsynliggjort den tese, at de tre behandlede felter i deres problemorientering tenderer mod at "isolere" sig fra hinanden. Hvordan denne "isolation" nærmere tager sig ud, afhænger imidlertid af det forståelsesparadigme, som man bevæger sig indenfor. Inden for afhængighedsparadigmet er men kommet relativt langt frem med de teoretiske analyser af underudviklingen, men relateringen af disse teoretiske analyser til strategiske overvejelser er kun i ringe grad gennemført.

I forlængelse af moderniseringsparadigmet er man omvendt stærkt optaget af strategiske overvejelser under samlebetegnelsen Basic Human Needs. Men disse overvejelser kan kun i stærkt modificeret form "rummes" indenfor den eksisterende teori, og noget alternativt teoretisk grundlag er ikke til stede. Derfor bliver

⁷⁹) Hettne, op.cit., p. 7.

de strategiske overvejelser formuleret uden konsistent teoretisk basis, og det giver problemer for strategiens bærekraft.

Arbejdet med udviklingsindikatorer kan raffinere forståelsen for facetterne i udviklingsprocessen. Men dette arbejde kunne og burde i stærkere grad forbindes med udviklingsteoretiske og strategiske overvejelser.

I det hele taget burde problemorienteringen inden for udviklingsforskningen i højere grad gå i retning af at ophæve "isolationen" i arbejdet med udviklingsstrategier, teorier og begreber.

Når man præsenteres for en udviklingsstrategi må spørgsmålet være: hvilken udviklingsteori er strategien baseret på, og hvilken "udvikling" vil den sigte imod? Undersøges en udviklingsteori må man spørge efter udviklingsstrategien og udviklingsbegrebet. I etableringen af et udviklingsbegreb må den tilgrundliggende teori og den nødvendige strategi efterlyses.

Der vil altid - i hvert fald implicit - være elementer af de tre dimensioner til stede, men til skade for udviklingsforskningen og dermed for kampen mod underudviklingen er der en tendens til en uheldig "arbejdsdeling": nogle koncentrerer sig om udarbejdelsen af teorier, andre om strategier og atter andre om begreber. Enhver behandling af udviklingsproblematikken bør indeholde eksplicitte overvejelser over alle tre dimensioner.

Hvis man som nærværende artikels forfatter er sympatisk indstillet overfor afhængighedsparadigmet, er det især spørgsmålet om udarbejdelsen af relevante strategier, der trænger sig på. Jeg har ovenfor antydnet, at en udviklingsstrategi er en kompleks samling af handlingsanvisninger, der bevæger sig på forskellige, men indbyrdes forbundne planer. Den nærmere udformning af relevante strategier er kun lige påbegyndt. For mig at se, kan dette arbejde frugtbart føres videre ved at sætte kræfterne ind på tre felter: for det første ved nærmere at bestemme dimensionerne i og forholdet mellem de forskellige elementer i en udviklingsstrategi. Det er arbejde af denne karakter som Galtung også nyligt har efterlyst - og påbegyndt.⁸⁰ For det andet ved at foretage flere analyser af forholdet mellem de abstrakte strategiske anvisninger i forlængelse af afhængighedsparadigmet og de konkrete udviklingserfaringer, der er gjort i lande, som ud fra en

80) Johan Galtung, What is a Strategy? IFDA Dossier, April 1979, pp. 13-23.

umiddelbar betragtning kan siges at have gjort forsøg på at realisere nogle af disse generelle principper: Cuba, Nordkorea, Vietnam, Kina osv.

For det tredje gennem den approximation som Colin Leys ovenfor citeret har gjort sig til talsmand for; en tilnærmelse af den økonomiske underudviklingsanalyse til studiet af historiske situationer, tilstrækkeligt specifikke til at blive relateret eksplicit til den faktisk foregående klassekamp.

Dermed involverer dette arbejde ikke blot udviklingsstrategien i snæver forstand, men også udviklingsteorien "bagved" og udviklingsbegrebet "foran" den.

Men det er også vigtigt at påpege, at underudviklingsproblemet i den 3. Verden ikke "løses" i og med at udviklingsforskningen i højere grad begynder at besinde sig på de problemer, jeg har peget på i nærværende fremstilling; det løses kun gennem politisk handling.

Hvis forskningen imidlertid i højere grad ville sammentænke dimensionerne i udviklingsproblematikken kunne der være en mulighed for, at dens bidrag til løsningen af problemet ville blive af større betydning end hidtil.

Det ville være forkert at hævde, at de følgende artikler i nærværende Politica-nummer repræsenterer en indløsning af alle de ønsker til en "forskningsplan", der her er antydnet. De imødekommer imidlertid det nævnte behov for mere konkrete analyser af udviklingsproblematikken.